

ЗАХИСТ ЗЕМЕЛЬ ВІД ДЕГРАДАЦІЇ ЯК ОСНОВА ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Р.М. Курильців, к.е.н., доцент

Львівський національний аграрний університет

Збереження та відтворення родючості ґрунтів, раціоналізація та екологізація землекористування по суті є основою для вирішення продовольчих, економічних, екологічних та інших проблем людства, і забезпечення безпеки кожної національної держави. Інтенсивне використання земельних ресурсів у господарських цілях об'єктивно потребує їх збереження як головного засобу виробництва. Загальновизнаним є те, що родючий потенціал українських ґрунтів має виняткову цінність. Проте їх сучасний якісний стан потребує негайного втручання. Сьогодні відсутній належний державний контроль за використанням та охороною родючості ґрунтів землевласниками та землекористувачами.

Антропогенно-техногенний вплив на довкілля постійно збільшується і досяг критичних значень, що значною мірою позначилось на деградації ґрунтового покриву. Погіршуються фізичні та хімічні властивості ґрунтів, збільшуються площі деградованих земель, забруднених атмосферними викидами і стічними водами, хімічними речовинами і радіонуклідами. Захист земель від прогресуючої деградації й необґрунтованих втрат - найбільш гостра екологічна проблема.

Серед впливових чинників деградації ґрунтового покриву України в умовах проведення земельної реформи, перерозподілу земель і переходу на нові форми господарювання основне місце займає виснажливе сільськогосподарське землекористування. Особливу небезпеку має зниження загального рівня культури землеробства через фінансові й матеріально-технічні проблеми, слабку державну підтримку сільськогосподарських виробників, квапливу реорганізацію та ліквідацію великотоварного сільськогосподарського виробництва без урахування конкретних економічних, соціальних та екологічних умов і належного землевпорядного обґрунтування.

У число основних складових екологічного захисту земель входять:

- захист ґрунтів від водної й вітрової ерозії;
- організація сівозмін і системи обробки ґрунтів з метою підвищення їх родючості;
- меліоративні заходи (боротьба із заболочуванням, засоленням ґрунтів і ін.);
- рекультивация порушеного ґрунтового покриву;
- захист ґрунтів від забруднення;
- запобігання необґрунтованого вилучення земель із сільськогосподарського обробітку.

Захист земель повинно здійснюватися на основі комплексного підходу з урахуванням регіональних особливостей.

Для боротьби з ерозією ґрунтів необхідно застосовувати наступний комплекс заходів:

- землевпорядні (розподіл угідь за ступенем їх стійкості до ерозійних процесів, розробка схем ґрунтозахисних сівозмін, правильне розміщення меж полів для зручності проведення протиерозійних агротехнічних заходів, планування розвитку населених пунктів, дорожньої мережі, скотопрогонів і т.д.);
- агротехнічні (використання багаторічних трав, зайнятих парів, комплекс заходів щодо захисної обробки ґрунтів, поперечне розміщення сільськогосподарських культур на ерозійно небезпечних землях, регулювання стоку дощових і талих вод, нагромадження й збереження вологи в ґрунтах, способи посіву й посадки сільськогосподарських, застосування органічних і мінеральних добрив (при цьому створюється потужний рослинний покрив, що захищає ґрунти від ерозії);
- луго- і лісомеліоративні (залуження еродованих територій, посадка захисних лісосмуг різного призначення (вітрозахисних, які створюються на межах полів сівозмін; полезахисних, що закладаються поперек схилів для затримки поверхневого стоку делювіальних вод; прияружних і прибалкових; лісових насаджень на відкосах і днищах балок і ярів; водозахисних лісосмуг навколо водойм, озер і каналів; лісових насаджень природоохоронного призначення на землях, які непридатні для землеробства);
- гідротехнічні (створення спеціальних споруджень для перерозподілу поверхневого стоку й швидкого припинення ерозії (земляні вали на водозборах, водовідвідні канали і т.д.).

При цьому враховують, що гідротехнічні заходи зупиняють розвиток ерозії на певній ділянці відразу після їхнього обладнання, агротехнічні - через кілька років, а лісомеліоративні - через 10-20 років після їхнього впровадження.

Для боротьби із заболочуванням у районах достатнього або надлишкового зволоження в результаті порушення природного водного режиму застосовують різні осушувальні меліорації. Залежно від причин заболочування - це може бути зниження рівня ґрунтових вод за допомогою закритого дренажу, відкритих каналів або водозабірних споруд, будівництво дамб, випрямлення русла ріки для захисту від затоплення, перехоплення й скидання атмосферних схлизових вод і ін.

Для попередження вторинного засолення земель необхідно влаштовувати дренаж, регулювати подачу води, застосовувати полив дощуванням, використовувати краплинне й прикореневе зрошення, виконувати роботи з гідроізоляції зрошувальних каналів і т.д.

На жаль, усі ці методи для попередження вторинного засолення ґрунтів застосовуються на невеликій частині зрошуваних територій. Причини скрізь однакові - висока вартість і трудомісткість меліоративних робіт.

Для запобігання забруднення ґрунтів пестицидами й іншими шкідливими речовинами використовують екологічні методи захисту рослин, підвищують природну здатність ґрунтів до самоочищення, не застосовують особливо небезпечні й стійкі інсектицидні препарати. Для попередження забруднення земель хімічними

сполуками, які утворюються в результаті функціонування промислових виробництв підприємств тепло- і електроенергетики й автотранспорту необхідно подальший розвиток екологізації промисловості (розробка маловідходних технологій, інженерних засобів очищення викидів і переробки відходів виробництв).

Вилучення орних земель для капітального будівництва й інших цілей повинне допускатися тільки у виняткових випадках відповідно до чинного законодавства. Для збереження продуктивності земель необхідно вводити науково обґрунтовані норми земельних площ, розширювати використання для будівництва умовно непридатних для сільського господарства земель.

Також важливим являється проведення рекультивації - комплекс робіт, які проводяться з метою відновлення порушених територій і перетворення земельних ділянок у екологічнобезпечний стан.

Порушення території відбувається в основному при відкритій розробці родовищ корисних копалин, а також у процесі будівництва. Порушені землі втрачають первісну цінність і негативно впливають на навколишнє природне середовище.

Підсумовуючи, слід сказати, що поряд із застосуванням примусових ґрунтозахисних та землеохоронних заходів, які повинні забезпечити впровадження у всіх галузях та сферах економіки раціонального, екологічнозбалансованого й екологічнобезпечного землекористування, треба розгорнути діяльність із роз'яснення населенню економічних переваг охорони ґрунтів.

Тут головним завданням являється формування правових норм та фінансово-економічних важелів підвищення відповідальності усіх землевласників, землекористувачів та суб'єктів господарювання за раціональне використання та якісний стан ґрунтів, зробити їх матеріально й морально зацікавленими в проведенні заходів щодо захисту й відтворення продуктивної сили землі та збереження екологічних функцій ґрунтового покриву.